

RESUMO

Este traballo pretende proporcionarlle ao lector unha visión xeral do proceso migratorio de galegos cara a México, no período que transcorre desde 1878 ao inicio da presidencia do xeneral, Porfirio Díaz, ata o 1936, cando estala a Guerra Civil en España.

Descríbense os principais condicionantes que xeraron a migración, así como as características dos emigrantes e da súa inserción no país de destino; procurando particularizar este fenómeno social no concello do Corgo, isto último, a través da presentación da cadea migratoria da familia Abuín e da experiencia persoal de Jesús Iglesias Souto.

PALABRAS CLAVE

Emigración, Galicia, O Corgo, México, Compañía Transatlántica, cadeas migratorias.

1 INTRODUCCIÓN

A emigración de galegos cara a América foi un fenómeno social de gran envergadura que deixou unha profunda pegada tanto en Galicia como nos países receptores. A provincia de Lugo e, en particular, o concello do Corgo desempeñaron un papel importante neste proceso.

A independencia das colonias españolas en América, a principios do século XIX, interrompe temporalmente as relacións destes territorios coa súa antiga metrópole. Non é ata que termina a conformación e pacificación dos novos países xurdidos da fractura do imperio, que se restablecen as relacións políticas e comerciais coa península e se reinicia o proceso migratorio. No caso da República Mexicana, isto ocorre coa chegada ao poder do xeneral Porfirio Díaz, en 1878, e esténdese, con altibaixos, ata o inicio da Guerra Civil española, no 1936, cando o escenario migratorio se transforma nun proceso de exilio.

Este traballo describe as condicións políticas e socioeconómicas que enmarcan a emigración de galegos a México, no período de 1878 a 1936, ilustradas mediante referencias particulares a emigrantes orixinarios do concello do Corgo.

Iglesias Jiménez, Jesús

jij@prodigy.net.mx

Enxeñeiro Civil

Debuxante, Gravador e Pintor

Vecino de Quintela de Ungrade

Agradecemento: Unha consecuencia da emigración é que os descendentes dos emigrados se forman na sociedade que os acolle, por esta razón, no caso particular de quen isto escribe, se fai necesario que a miña deficiencia na lingua galega a supla amablemente D.ª Josefa González Díaz, cuxo labor como tradutora do escrito orixinal en castelán agradezo profundamente.

2 ANTECEDENTES HISTÓRICOS

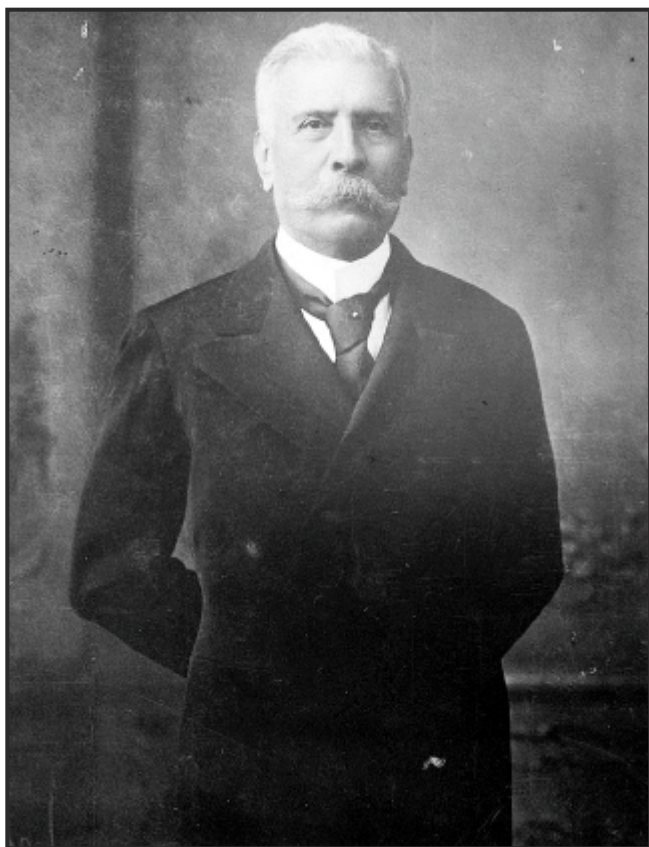
O 13 de agosto de 1521, a cidade de Tenochtitlán, capital do imperio azteca, cae en mans de Hernán Cortés e o seu exército combinado de soldados españois e aliados tlaxcaltecas, creando así o escenario para a constitución do Vicerreinado da Nova España, no 1535. Durante 300 anos, estableceuse o dominio español nun territorio que comprendía máis da metade do actual territorio dos Estados Unidos e a case totalidade do de México. Neste período, os españois nados na península gozaron dun trato privilexiado que lles reservaba os altos postos de goberno, aínda sobre os españois crioulos nados xa en América.

A ocupación napoleónica de España, en 1808, e a consecuente abdicación de Carlos IV en favor de José Bonaparte detonaron un movemento insurxente en contra do goberno vicerreinal que desembocou na independencia da Nova España e da Capitanía Xeral de Guatemala, no 1821, territorios que integrarían un efémero Imperio Mexicano. En 1823, separáronse os territorios centroamericanos, coa excepción da provincia de Chiapas e unha serie de guerras internas transformaron, finalmente, o país nunha República Federal, en 1824.

A existencia dunha corrente hispanista que tratou, en 1827, de reintegrarlle o país ao poder español, por medio dunha conxura, deu lugar a un decreto de expulsión de todos os españois que non

aceptaran xurar fidelidade á nova república, o que xerou o éxodo de moitos deles. En 1829, un fracasado intento de reconquista empeorou as relacións entre México e España, situación que persistiría ata o ano 1836, cando por fin a península recoñece a independencia de México e se establece un tratado de paz e amizade entre ambas as nacións.

O período posterior á independencia de México, ata 1878, o ano en que sube á Presidencia da República o xeneral Porfirio Díaz, é unha etapa de gran inestabilidade política na que se suceden numerosas loitas armadas intestinas e na que se producen dúas invasións estranxeiras: unha por parte dos Estados Unidos, en 1846, que terminou coa anexión ao país invasor de máis da metade do territorio nacional; outra, en 1862, co errado intento de Napoleón III de establecer un novo Imperio Mexicano baixo os auspicios de Francia. Como resultado desta situación, dos aproximadamente 15.000 españois que se pensa radicaban en México, ao inicio do movemento independente, para 1878 só quedaban 6.400, menos da metade¹.

Porfirio Díaz, presidente de México, en 1907

3 CONDICIONANTES MEXICANOS DA INMIGRACIÓN

A estabilidade política e o desenvolvemento económico, alcanzados baixo o largo goberno do xeneral Díaz, que cunha breve paréntese se estendeu de 1878 a 1910, deu lugar á recuperación da poboación de españois en México ata alcanzar os 30.000 individuos, ao finalizar o seu goberno, segundo as estimacións de Clara Lida^{2,3}.

Durante este período, o goberno fomentou a inserción dos inmigrantes españois en diversos ámbitos da economía do país -particularmente na agricultura, o comercio, as manufacturas e as finanzas- no que foi considerado, por algúns investigadores, como unha inmigración privilexiada³. A isto contribuíu, de maneira importante, a apertura dos portos mexicanos á Compañía Trasatlántica Española a partir de 1886¹.

A renuncia do presidente Díaz, en 1910, premido polo inicio dun movemento revolucionario que esixía a súa dimisión, inicia un novo período de inestabilidade social no que finalmente estalla unha cruenta guerra civil que, practicamente, se estende ata 1920, cando o xeneral Álvaro Obregón se converte en presidente da República e restablece un certo estado de paz, non exento de insurreccións menores. Durante este decenio, diminúe o fluxo de españois a México e moitos dos intereses económicos dos inmigrantes radicados no país resultan gravemente afectados.

O México que xorde da revolución trae consigo fortes cambios na economía que terminan con moitos dos privilexios adquiridos polas clases sociais dominantes; en particular, no ámbito agrario, as grandes propiedades son repartidas entre os campesiños organizados en comunas, acabando así coa estrutura produtiva das grandes facendas. Nestas condicións, a partir de 1920, novamente repunta o proceso migratorio, pero esta vez dirixido, fundamentalmente, ao comercio. Este período termina en 1936, ano en que a Guerra Civil en España transforma a migración, por motivos laborais, nun fluxo de españois en busca de asilo político.

4 CONDICIONANTES GALEGOS DA EMIGRACIÓN

Os procesos migratorios adoitan estar motivados por un desequilibrio entre a poboación e os recursos no país de orixe. Neste sentido, na provincia de Lugo, a poboación aumentou de 13.986 habitantes, en 1842, a 35.889 en 1910⁴; o que representaba unha forte presión sobre a explotación agrícola intensiva do minifundio familiar, produto das desamortizacións de bens de mans mortas realizadas durante o século XIX. Unha válvula de escape para esta situación foi a emigración masiva cara a América.

A desindustrialización de Galicia, a finais do século XIX, é outra das causas que propician a emigración. É o caso das industrias case artesanais do lino, o curtidoiro e as ferrerías, que foron desprazadas pola modernización industrial doutras rexións españolas e europeas. A excepción é a industria de conservas, que, non sen dificultades, logra facer fronte á competencia⁵.

O desenvolvemento dos Correos Marítimos con base na Coruña, no século XVIII, seguramente foi o incentivo para os primeiros que buscaron un mellor futuro en América. A súa transformación en empresas navieiras como a Compañía Trasatlántica Española, a finais do século XIX, facilitou posteriormente o embarque masivo dos que seguiron aos pioneiros. É precisamente este esquema, o do pioneiro, que triunfa e serve de atractivo e ancoraxe para o desenvolvemento

O vapor Afonso XIII da Compañía Trasatlántica
Ruta: A Coruña, A Habana e Veracruz, México.

dunha ponte migratoria pola que cruzarán, co seu apoio, familiares e conterráneos, o maior motor da emigración de galegos cara a México; o que se deu en chamar “cadeas migratorias”.

As guerras de independencia en Cuba e Filipinas, que desembocan no conflito armado cos Estados Unidos, en 1898, xunto coas guerras que sostén España en África, de 1909 ata 1927, motivan a que moitos rapaces emigren para escapar do servizo militar que se converteu nunha forte sangría para a poboación que alcanzaba a idade do recrutamento.

As condicionantes anteriores foron amplamente tratadas por diversos investigadores^{1,2,3,5}; adicionalmente, é importante sinalar unha máis, moi presente no campo lucense, a transmisión hereditaria tradicional que, co fin de evitar a división dos bens rurais, outórgalle a maior parte da herdanza “mellorada” ao primoxénito, ademais do que lle resulta de participar na división, a partes iguais, da parte restante cos outros herdeiros. Na práctica, o primoxénito procuraba comprar a parte dos demais, xa sexa dotando as irmás ao casarse, pagándolles a carreira de cura ou mestre aos outros ou, no caso que máis nos interesa, cubrindo os gastos para enviar algún irmán cara a América.

5 FERRAMENTAS DE INVESTIGACIÓN

As ferramentas coas que se conta para o estudo da emigración de españois a México son principalmente as tarxetas de ingreso do Rexistro Nacional de Estranxeiros (RNE) de México, a información do Instituto Nacional de Estatística (INE) de España, as listaxes de pasaxeiros das empresas navieiras, a correspondencia dos emigrados e a comunicación oral con eles mesmos ou os seus descendentes.

Sen dúbida, a información máis detallada sobre os emigrantes é a contida no RNE. A Lei de migración, expedida polo presidente Plutarco Elías Calles, o 19 de abril de 1926, especificaba a creación do Rexistro Nacional de Estranxeiros e facía obrigatorio para os inmigrantes o documentar a súa estancia en México, incluso para aqueles que xa estaban asentados no país. Na actualidade, o “Arquivo Xeral da Nación” concentra a documentación sobre o ingreso dos inmigrantes españois, a partir de 1926, en máis de 50.000 tarxetas de identificación, 30.000 das cales corresponden a rexistros efectuados entre 1926 e

1936. Cada tarxeta contén data e porto de entrada, media filiación, datos persoais, referencias en México, sinatura do rexistrado e fotografías. Esta información está dispoñible, parcialmente, no Portal de Archivos Españoles baixo o rubro: Portal de Movimientos Migratorios Iberoamericanos⁶.

A pesar da súa importancia, a información do RNE ten limitacións. En principio, non todos os que ingresaron en México, antes de 1926, acudiron rexistrarse no RNE; varios, incluso, xa se repatriaran nesas datas, polo cal se dificulta bastante estudar os pioneiros. Por outro lado, a información das tarxetas de ingreso non sempre aclara a provincia de orixe e con menor frecuencia

o concello ou o pobo. Non obstante isto, o estudo das tarxetas do RNE, efectuado por Elixio Villaverde,^{1,5} distingue 4.468 galegos, a partir do cal, estima que, entre 1878 e 1936, puideron haber entrado a México, en total, máis de 12.000. Así mesmo, utilizando as tarxetas do RNE, que permiten saber a orixe, por provincia, encontra a distribución que se mostra na táboa, a cal permite observar como o proceso migratorio se dá, ao inicio, con máis forza nas provincias costeiras, para, posteriormente, tomar forza cara ao interior, en particular en Ourense. Tamén se aprecia a repunta da emigración, que ocorre no período 1921-1929, mesmo que coincide coa etapa máis cruenta das guerras de España en África.

Distribución de emigrantes galegos, por provincia de orixe, no período 1878 -1936					
	(1878-1898)	(1899-1910)	(1911-1920)	(1921-1929)	(1929-1936)
A Coruña	38 - (55%)	139 - (38%)	84 - (33%)	162 - (14%)	48 - (12%)
Lugo	13 - (19%)	111 - (30%)	96 - (37%)	231 - (20%)	64 - (16%)
Ourense	7 - (10%)	83 - (22%)	42 - (16%)	589 - (50%)	230 - (56%)
Pontevedra	11 - (16%)	37 - (10%)	35 - (14%)	184 - (16%)	66 - (16%)
Total	69 - (100%)	370 - (100%)	257 - (100%)	1166 - (100%)	408 - (100%)

AGN
ARCHIVO GENERAL
DE LA NACIÓN

F. 14
SERVICIO DE MIGRACION
REGISTRO DE EXTRANJEROS

NUM. 44616
4203

SE EXPIDE EL 11 DE abril DE 1934

A. JESUS

CUYA LEGAL ESTANCIA EN MEXICO QUEDA COMPROBADA CON ESTA TARJETA

CONSTITUCION FISICA: ESTATURA 1.60, COLOR blanco, PELO castaño, CEJAS castaño, OJOS castaño, NARIZ recta, MENTON ovalado, BIGOTE no usa, BARBA no usa, SEÑAS PARTICULARES no tiene.

DATOS COMPLEMENTARIOS: EDAD 32 AÑOS, FECHA EN QUE NACIO 1907, ESTADO CIVIL soltero, PROFESION, OFICIO U OCUPACION Abogado, IDIOMA NATIVO Español, OTROS IDIOMAS, LUGAR Y PAIS EN QUE NACIO Galicia España, NACIONALIDAD ACTUAL Española, RELIGION, RAZA, LUGAR DE RESIDENCIA Orense, Blance, NOMBRE Y DOMICILIO EN MEXICO DE PERSONAS QUE PUEDAN DAR REFERENCIA DEL EXTRANJERO, Domingo Redon Rife Perdeide 43.

QUIEN ENTRÓ EN MEXICO POR Veracruz Ver EL 8 DE abril de 1934.

(FIRMA DEL PORTADOR)

(FIRMA DEL FUNCIONARIO DE MIGRACION)

Ficha de Jesús Iglesias Souto, no Rexistro Nacional de Etranxeiros. Arquivo Xeral da Nación

6 AS CADEAS MIGRATORIAS

Nos últimos anos, a investigación realizada sobre os procesos migratorios por economistas, sociólogos e historiadores introduciu o concepto de “cadeas migratorias” como complemento ao desequilibrio poboación–recursos para caracterizar os motores máis importantes destes fenómenos.

As cadeas migratorias comezan coa chegada dun pioneiro ao país receptor. Na medida en que ten éxito na súa aventura, os seus parentes e conterráneos vense motivados a seguilo, ao decatarse das oportunidades existentes; con frecuencia, o mesmo crecemento do negocio do pioneiro lévao a ofrecerlles traballo a parentes ou amigos para que o axuden, a miúdo, incluso proporcionándolles financiamento para a viaxe. O traballo no campo cos sobreviventes e descendentes da emigración galega a México fai pensar que este é o mellor modelo para entendela⁵.

A falta de información dificulta o estudo dos pioneiros, que serían aqueles que chegaron a México entre 1836, ano en que España recoñece a súa independencia, e os primeiros anos do goberno do xeneral Díaz. Non obstante, la información contida nas tarxetas de ingreso do RNE permite reconstruír algunhas cadeas migratorias, utilizando os datos de referencias persoais en México. Así, Elixio Villaverde estuda a cadea iniciada por Eliseo Montes, quen é posto como referencia por 50 emigrantes galegos que ingresaron en México entre 1900 e 1934⁶.

Consultando o RNE⁶, neste traballo intentouse reconstruír, parcialmente, a cadea migratoria da familia Abuín, orixinaria da parroquia de San Xoán de Segovia⁷. Do probable pioneiro, Armando Abuín Iglesias (n. 1886), non aparece ficha do seu primeiro ingreso en México, só se encontra o seu rexistro, en 1947, cando regresa para “o exclusivo obxecto de que veña a administrar os bens que ten no país”. É posible que este sexa un exemplo dun deses pioneiros que tras facer fortuna se repatriara antes da constitución do RNE, deixando encargados os seus familiares de atender as súas cousas. En 1909, ingresa Fulgencio Abuín Iglesias (n. 1891), quen proporciona como domicilio a rúa de Allende 66 e como referencia os irmás Peláez, posiblemente socios ou patróns do seu irmán

Armando. En 1924, chega Ramiro Abuín Lince (n. 1906) e dá como referencia o seu tío Fulgencio. En 1929, arriba José Abuín Iglesias (n. 1892), quen proporciona como referencia o seu irmán Fulgencio e a súa cantina “La Numancia”, situada en Allende 66. Finalmente, en 1947, probablemente, acompañando, na súa viaxe de regreso, o seu tío Armando, entra Eulogio Sande Abuín (n. 1928), dando como referencia o seu tío José Abuín Iglesias. É posible ler aquí, entre liñas, a historia dun grupo familiar de corgueses que chega a México, a principios do século XX, e por medio do seu traballo, á volta dos anos, logran establecerse como propietarios dos seus negocios.

7 OS EMIGRANTES

Entre 1878 e 1910, os emigrantes españois encontran unha gran disposición do goberno do xeneral Díaz para que se insiran nas actividades económicas do país, na agricultura, o comercio, as manufacturas e as finanzas. A situación é menos favorable despois do período revolucionario. A segunda ondeada migratoria, entre 1920 e 1936, dirixese maioritariamente ao comercio e concéntrase nos centros urbanos, principalmente, na Cidade de México.

A información dispoñible permite estudar con máis detalle o segundo impulso migratorio; así, pode afirmarse que os emigrantes eran, na súa maioría, rapaces entre os 16 e os 40 anos, de familias campesiñas pequenas propietarias, cunha escolarización que lles permitía ler e escribir e manexar as operacións aritméticas básicas. A súa ocupación en México concentrouse, principalmente, no comercio de abarrotos, mobles e roupa.

O principal motor da aventura migratoria foron as redes familiares e de veciñanza que ofrecían unha certa seguridade para a aventura en ultramar. Disto despréndese que, en xeral, os emigrantes proviñan de familias de medianos recursos, capaces de sufragar os gastos da viaxe e que contaban xa con algúns dos seus membros asentados en México, os que, á súa vez, alcanzaran unha certa estabilidade económica.

8 DO CORGO A MÉXICO

Xa se dixo que as fontes documentais non permiten establecer a orixe dos emigrantes coa preci-

sión suficiente para estudar o concello, parroquia ou lugar do que proveñen, a cambio, pódese recorrer á exposición de casos particulares que permitan ilustrar a inserción dos emigrados dun concello determinado, dentro da caracterización xeral deste fenómeno social. No caso do Corgo, é posible analizar, con detalle, a experiencia de Jesús Iglesias Souto, grazas ao achado da súa correspondencia coa casa familiar durante os primeiros catro anos da súa viaxe a México⁸; a partir dela pódense recoñecer as principais características xa expostas que definen o perfil da emigración galega a México.

Jesús nace o 20 de novembro, de 1907, na Casa de Penelo, en Quintela de Ungrade, parroquia de San Bartolomeu de Chamoso, que constitúe unha pequena propiedade familiar dedicada á explotación agrícola. É o menor de sete irmáns; o maior, Salvador, gobernaría a propiedade toda a súa

Cándido Souto. Ao reverso (Formato de Postal):

“Como prueba de cariño y de mi corta permanencia en Mexico dedico la presente a mi hermana. Antonia Souto. Mexico 14 de marzo 1911. Candido S.” (rúbrica).

vida, axudado por dúas das súas irmás que permaneceron solteiras; o segundo irmán varón fíxose cura e foi atendido, durante o seu maxisterio, por outra das irmás que tampouco se casaría; a irmá maior estudou para mestra pero faleceu moi nova e en canto ao menor, Jesús, o camiño que a familia lle reservou foi a emigración a México, como parte da estratexia para non dividir a propiedade agrícola. Adicionalmente, habería que considerar a presión do servizo militar obrigatorio, con destino a Marrocos, que alcanzaría a Jesús, ao cumprir os 18 anos, así como a influencia do seu tío materno, Cándido Souto, quen fixera xa fortuna en México e, no 1924, se encontraba de regreso en Lugo.

O 21 de marzo de 1924, aos 16 anos, Jesús aborda na Coruña o vapor que o levará a México, en compañía do seu amigo Ramiro Abuín Lince; outro rapaz corgués da súa xeración, da parroquia de San Xoán de Segovia, próxima a Quintela, de quen se fixo xa referencia, como parte da cadea migratoria da familia Abuín. A xulgar polo apelido Iglesias dos tíos de Ramiro, probablemente habería algún parentesco entre ambos.

Como tantos outros emigrantes españois, Jesús viaxou a México, no barco Alfonso XIII, que xunto co seu xemelgo, o Cristóbal Colón, cubrían a ruta Santander-A Coruña-A Habana-Veracruz para a Compañía Trasatlántica de Barcelona, saíndo os días 21 de cada mes. Grazas á Biblioteca Virtual de Prensa Histórica de España⁹ é posible consultar o periódico *El Orzán*, da Coruña, con data 1 de marzo de 1924, para testemuñar a saída do Alfonso XIII, no que partiu Jesús e, incluso, que o custo da pasaxe cara a Veracruz, en terceira ordinaria, era de 492,75 pesetas. Así mesmo, no periódico *El Progreso*, de Lugo, con data 21 de marzo de 1924, pódese ler que, nesas datas, unha dúcia de ovos custaba 1,75 pta.; 1 ferrado de trigo 5,50 ptas; unha camisa para cabaleiro 6 pta. e o soldo anual da vacante de veterinario do concello de Bóveda era tan só de 385 ptas., de todo o cal se desprende que o custo da viaxe era considerablemente onerosa para eses tempos.

Jesús e Ramiro chegaron a Veracruz, o 8 de abril, despois dunha escala de 4 días na Habana. Por ser menores de idade, 16 anos Jesús e 17 Ramiro, tiveron dificultades para desembarcar. Esta

situación resolveuse, despois de permanecer dous días a bordo do barco, mediante o pagamento extraordinario de 14 pesos, probablemente como suborno ás autoridades migratorias mexicanas.

VAPORES CORREOS ESPAÑOLES
DE LA
Compañía Trasatlántica
DE BARCELONA

LINEA DE CUBA-MEXICO

Servicios rapidísimos de este puerto a los de la Habana y Veracruz por los nuevos y magníficos vapores-correos de 18.000 toneladas, movidos por turbinas, dos hélices; construidos en los astilleros de Sestao (Bilbao) y Ferrol.

El día 21 de Marzo saldrá, salvo contingencias, el vapor-correo

Alfonso XIII

admitiendo pasaje y carga para dichos puertos, siendo el precio en tercera ordinaria para la Habana, 440'50 pesetas, y para Veracruz, 492'75 con los impuestos.

En los expresados vapores se admiten pasajeros de todas clases para Santiago de Cuba, a traspasar en la Habana a vapores de la misma Compañía que hacen el servicio de Venezuela, Colombia y Pacífico.

Anuncio da Compañía Trasatlántica de Barcelona, na edición do 1 de marzo, de 1924, do periódico coruñés *El Orzán*.

En abril, de 1924, o goberno do xeral Álvaro Obregón encontrábase combatendo as forzas insurrectas encabezadas polo frustrado candidato presidencial, Adolfo de la Huerta. O mesmo día que Jesús arribou a Veracruz, entraron, tamén, ao porto os barcos que apoiaran a rebelión “delahuertista” e que terminaron por se render ao goberno. Ao día seguinte, reiniciou operacións o tren Veracruz-México, cuxas vías foran voadas polos rebeldes. A insurrección non se deu oficialmente por terminada ata o mes de xuño de 1924.

Jesús Iglesias Souto en 1924. Esta fotografía probablemente é a do seu pasaporte.

A diferenza de Ramiro, cuxo tío o espera na Cidade de México, o tío de Jesús, Cándido Souto, permaneceu en Lugo e nunca máis volvería a establecerse en México; a cambio, Jesús vai recomendado con Domingo Roldán Santiso (n. 1892), a quen pon como referencia na súa tarxeta do RNE. Domingo era orixinario da parroquia corguesa de Santa María de Franqueán⁷.

Jesús chega á Cidade de México para traballar na tenda de *abarrotés* e cantina “El Puerto de Coruña”, situada na Segunda Rúa de Niño Perdido, 43, con Domingo, quen foi un dos primeiros dependentes que tivo o seu tío Cándido e a quen, agora, lle toca ser o patrón de Jesús. Era común nesa época que no mesmo negocio se despachasen víveres e licores.

Despois de cinco anos de arduo traballo como empregado de Domingo, este termina vendéndolles a Jesús e a outro compañeiro, de nome Diego, un dos seus negocios: a tenda de *abarrotés* e

“El Puerto de Vigo”, na esquina de Dr. Lavista e Niño Perdido, con Jesús na porta con mandil branco.

Ao reverso, un selo: “EL PUERTO DE VIGO De Diego é Iglesias. Xaneiro 12 1929”

Fotografía do interior do expendio de licores de “El Puerto de Vigo”. Reverso: “El interior de mi casa con unos clientes y yo despachándoles. Jesús Yglesias. Mejico. El Puerto de Vigo. Lavista Niño Perdido. cantina”

cantina “El Puerto de Vigo”, na esquina de Dr. Lavista e Niño Perdido.

De aí en diante, con base nunha gran capacidade de traballo, Jesús progresa adquirindo novos negocios. Os seus aforros e a súa experiencia permítenlle facer investimentos ao longo da súa vida en ramos tan diversos como: cantinas, hoteis,

liñas de autobuses urbanos, casas de baños, moblerías, edificios comerciais, etc.

Asúa vida sentimental arraigouse en México, onde fixo familia casando cunha muller mexicana. Aínda que regresou ao Corgo, á morte do seu pai e posteriormente á dos seus irmáns, nunca considerou repatriarse. Morreu o 13 de decembro de 1993; os seus restos descansan na Cidade de México, a que tanto quixo, a cidade que lle ensinou a ser home, que lle deu muller e fillo e que, non obstante, nunca puido borrar a Quintela do seu corazón.

É evidente que a aventura en ultramar de Jesús Iglesias Souto ilustra o proceso da emigración descrito previamente, as causas que o xeran, a cadea migratoria que serve de ponte, as características do emigrante e, finalmente, a súa inserción no novo destino.

9 CONCLUSIONES

Describíronse brevemente as condicionantes que propiciaron a emigración de galegos a México, durante o período de 1878 a 1936, fenómeno que involucrou de maneira relevante a provincia de Lugo e en particular o concello do Corgo. Ademais do desequilibrio económico de Galicia, a desindustrialización e as guerras de África, que soen recoñecer os investigadores como causais da emigración, neste traballo propónse, tamén, a transmisión hereditaria tradicional que mellora ao primoxénito e tende a neutralizar ou expulsar os demais herdeiros para evitar a división da propiedade agrícola.

A presentación sucinta das ferramentas de investigación dispoñibles dá pé a que se utilicen en futuros traballos sobre este tema para tratar de desenredar a madeixa de relacións sociais e familiares que entretecen as cadeas migratorias a nivel local. En particular, resaltouse a importancia do mecanismo ponte que constitúen as ditas cadeas, ilustrado claramente co caso da familia Abuín.

Finalmente, a presentación do caso de Jesús Iglesias Souto, de Quintela de Ungrade, serve como referente dos mecanismos migratorios e dos procesos de inserción no país receptor. Queda pendente a recompilación de máis historias persoais, como esta, para armar o enorme crebacabezas dos fillos do Corgo que levaron as súas esperanzas e a súa xuventude a terras mexicanas.

10 BIBLIOGRAFÍA

1. Villaverde, Elixio: *Galegos en México (1878-1936)*. Sotelo Blanco Edicións, 2003.

2. Lida, Clara: "Los españoles en el México independiente: 1821-1950. Un estado de la cuestión." *Historia Mexicana*. Vol. 56, N.º. 2 (out.-dec., 2006), pp. 613-650. El Colegio de México.

3. Lida, Clara (comp.): *Una inmigración privilegiada: comerciantes, empresarios y profesionales españoles en México en los siglos XIX y XX*. Presentación de Nicolás Sánchez-Albornoz. Madrid. Alianza Editorial, 1994.

4. Instituto Nacional de Estadística (INE) España: *Alteraciones de los municipios en los Censos de Población desde 1842*, <http://www.ine.es/>.

5. Villaverde, Elixio. *Pioneiros na corrente do golfo*. Edicións Xerais de Galicia, 2000.
<http://pares.mcu.es/>

6. Portal de Archivos Españoles. Portal de Movimientos Migratorios Iberoamericanos. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de España. <http://pares.mcu.es/>.

7. Besteiro, Salvador: *Comunicación oral*. Marzo 2013.

8. Iglesias, Jesús. *A Dios hasta la primera, Correspondencia de un emigrante gallego en México (1924– 1928)*. Inédito.

<http://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/busqueda.cmd>

9. Portal de Biblioteca Virtual de Prensa Histórica. Ministerio de Educación, Cultura y Deporte del Gobierno de España.

<http://prensahistorica.mcu.es/es/consulta/busqueda.cmd>.

